

Gräsand

© Erik R. Lindström, Örnbo viltfakta 2006

Årligen skjuter svenska jägare mellan 70.000 och 80.000 gräsänder. Det gör gräsanden till ett av de vanligaste jaktbytena i landet, i klassen just under rådjur, älg, skogshare och fälthare. Varje skjuten individ berör dock inte lika många jägare som t.ex. en fälld älg, och andjakten blir därför något mindre betydelsefull än vad antalet fällda djur ger vid handen. Man kan å andra sidan också fundera över vad jakten betyder för gräsänderna.

Det häckande gräsandsbeståndet i Sverige har uppskattats till mellan 90.000 och 300.000 par. Med en kullstorlek på 10-12 ägg per par skulle vi rent teoretiskt kunna ha ett höstbestånd om 1 - 3 miljoner fåglar. Så många blir det säkert aldrig på grund av förluster av hela kullar och enstaka ungar. Om vi istället antar att de häckande fåglarna som räknas nästa vår är de enda, som blir kvar efter jakten ett visst år, rör det sig om ett höstbestånd före jakten på 250.000 - 680.000 fåglar. Jakten skulle enligt dessa siffror skörda mellan 10 och 30% av höstbeståndet.

Man måste tyvärr även räkna med en viss andel skadskjutningar. Vid flyktskytte på fasan har dessa uppskattats ge förluster på 5-15% av antalet fåglar, som visat sig framför skyttarna. Numera är man skyldig att använda hund för eftersök av påskjuten fågel; något som reducerar både det fysiska lidandet för de som återfinns och andelen ofunna fåglar.

Bilden kompliceras ytterligare av att gräsanden är en flyttfågel. Änder som kläckts i Sverige skjuts därför även utom landets gränser. Jakttrycket kan således vara högre än ovanstående skattning. Å andra sidan sätter svenska jägare årligen ut ca 30.000 änder för jakt och för att öka på beståndet. Om en stor andel av dessa ingår i bytet från jakten samma år, bör detta betyda ett lägre jakttryck på de vilda. Samma sak gäller om man betänker att änder även dör under vintern av andra anledningar än jakt. — Jakttrycket är svårt att fastställa mer exakt.

Jakt kan därtill även ha indirekta effekter på en djurart. Gräsänder jagas, liksom flertalet sjöfåglar, till stor del under flyttningstiden. Då samlas fåglarna i flockar på lämpliga rastlokaler för att äta sig feta inför den vidare flytten. — En flygande and gör av med ca 10 gånger så mycket energi som en vilande, och energireserverna utgörs av fett. — Just dessa områden blir populära jaktmarker.

Populära andjaktssjöar får ta emot ansevärliga mängder hagel under en säsong. Sjöfågel kan därför drabbas av blyförgiftning sedan de plockat i sig blyhagel i stället för småsten från sjöbotten i dessa områden. Småstenarna skulle de haft som malstenar till hjälp i matsmältningen. Gräsänderna hör till de hårdast drabbade arterna enligt en undersökning av blyförgiftningar. Numera är blyhaglen ersatta med hagel av annat material för att minska sådana risker.

Jakten vid rastlokalerna kan också påverka ändernas beteende. De kan t.ex. bli mer lättskrämde. Fåglar som normalt ägnar dagen åt födosök kan övergå till att göra detta på natten. I områden där de har att välja mellan att rasta vid fredade sjöar eller vid sjöar där jakt bedrivs, väljer en betydande andel av fåglarna det förra. Man kan till och med konstatera en effekt på regional nivå, på så sätt att områden med reservat föredras framför områden utan sådana. Eftersom jakten bedrivs under flyttningsperioden, kan den också få till resultat att fåglarna inte stannar så länge i området som de skulle ha gjort om där inte bedrevs jakt, utan flyttar vidare. Man kan rent av utlösa flyttningen genom att börja jaga i ett nordligt område. Det skall dock sägas att det inte bara är jakt som kan störa fåglarnas beteenden på dessa sätt .

När man vill utvärdera effekten av olika störningar, behövs data på huruvida det av störningen ändrade beteendet påverkar fåglarnas möjligheter att överleva flyttningen och vintern, liksom deras förmåga att få avkomma följande år. Om man stör djurens födosök gäller det att de ändå har tid att äta sig tillräckligt feta för att klara av den vidare flyttfärden. Om de börjar söka föda vid andra tider på dygnet gäller det att de då inte utsätter sig för andra faror, t.ex. rovdjur. Men i en undersökning menade man att gräsanden i alla fall hade tillräckligt med tid till sitt förfogande för att kompensera störningar som gav en 20-procentig ökning av energiförbrukningen.

Vad gäller effekter på förmågan till fortplantning nästa år, kan detta tyckas något långsökt. Man har dock visat, att för fåglar som lever i fasta parförbindelser där ena parten dör, minskar chansen för den andra att få fram ungar nästa år. Även om gräsandens parbildning inte är av lika varaktigt slag som t.ex. gässens finns det ett visst mått av stabilitet från år till år. Parbildningen försiggår på våren (enligt vissa uppgifter redan på hösten) med en ritual av bockningar och kråmanden från hanarnas sida. Honan har visserligen ett intresse av att få tid att välja ut den bäste, men det är även viktigt för henne att få det hela snabbt överstökad. Hon måste få ro att äta upp sig inför äggläggningen, en tid då hon skyddas av sin hane. I de fall fåglarna redan känner varandra går parbildningen säkert fortare än om det handlar om helt nya bekantskaper.

Som framgår är det inte lätt att utvärdera jaktens totala effekt på gräsanden. Men trots allt tycks jakten inte ha haft någon avgörande negativ inverkan på just denna art. Enligt Svenska häckfågeltaxeringen har vårt gräsandsbestånd varit i ökande ända sedan 1980.